PARTICIPAȚIA IMPROPRIE. ANALIZA UNOR CAZURI PARTICULARE

IMPROPER PARTICIPATION. ANALYSIS OF PARTICULAR CASES

Dorel HERINEAN[1]
Avocat - Baroul București

ABSTRACT

The improper participation is an institution which was created in order to validate the theories that have been elaborated by the legal literature to stipulate for the cases where the classic forms of participation were insufficient.

This institution is a complex one and can lead to difficulties in its interpretation in concrete cases, the purpose of this article being to present, firstly, a few general considerations that sum up a part of the legal literature related to this matter, as well as to make a few observations in regard to the improper participation of the legal entities.

In the second part of this paper, we will analyse case law regarding improper participation of individuals and also contemplate on some hypothetical situations that could arise in practice.

Keywords: *improper participation, crimes, intent, fault, lack of guilt, abuse in office, intellectual forgery, false statements, public servant, lawyer, notary public, magistrate, legal entity, legal entities excepted from criminal liability.*

REZUMAT

Participația improprie este o instituție care a fost reglementată pentru a valida teoriile elaborate de doctrina cu scopul de a acoperi anumite situații care excedeau sferei de reglementare a formelor clasice de participație.

Această instituție este una complexă, care poate ridica dificultăți de interpretare și aplicare în situații concrete, scopul acestui articol fiind de a prezenta, mai întâi, câteva considerații generale, care sintetizează o bună parte din doctrina apărută cu privire la participația improprie, precum și de a învedera câteva aspecte relative la participația improprie în cazul persoanelor juridice.

În a doua parte a lucrării, vom analiza hotărâri judecătorești în care au fost aplicate dispozițiile cu privire la participația improprie și vom contempla asupra unor situații ipotetice care s-ar putea dovedi de utilitate practică.

Cuvinte-cheie: *participație improprie, infracțiuni, intenție, culpă, lipsă vinovăție, abuz în serviciu, fals intelectual, fals în declarații, funcționar public, avocat, notar, magistrat, persoană juridică, persoane juridice care nu răspund penal.*

[1] Autorul este avocat colaborator în cadrul ENACHE PIRTEA & ASOCIAȚII SPARL în București, România. Adresa de e-mail: herineandorel@yahoo.com / doru.herinean@enachepirtea.ro.

CUPRINS

I. Introducere.....66
II. Comparație cu teoria autorului mediat.....66
III. Scurtă prezentare a modalităților participației improprii 68
IV. Considerente privind participația improprie în cazul persoanei juridice.....69
V. Analiza unor cazuri concrete de participație improprie..... 70
VI. Concluzii.....76

I. INTRODUCERE

Acest articol a pornit de la contemplarea unor situații de participație improprie întâlnite în practică și care nu au fost analizate *in extenso* în doctrină, participația improprie fiind în general prezentată într-o manieră didactică, prin referire la diverse infracțiuni contra persoanei sau a patrimoniului. Totuși, așa cum se poate observa în practică, participația improprie poate fi incidentă în cazul a numeroase infracțiuni din domeniul afacerilor sau din alte domenii caracterizate de incriminări complexe, care merită o analiză proprie.

Participația improprie a fost una dintre instituțiile create de-a lungul timpului, în diferite etape, pentru a acoperi lacunele sancționatorii și/sau argumentative regăsite în teoriile inițiale cu privire la participație, cum ar fi concepția unicității autorului sau teoriile obiectiv formale și materiale[2].

În doctrină, participația improprie a fost definită ca *acea formă a participației penale la care persoanele care săvârșesc cu voință comună o faptă prevăzută de legea penală nu acționează toate cu aceeași formă de vinovăție*[3]. Prin urmare, sunt avute în vedere situațiile în care unele persoane contribuie cu vinovăție (intenție sau culpă) la săvârșirea unor fapte de către persoane care acționează cu o altă formă de vinovăție (culpă) sau fără a avea vinovăție raportat la acțiunile lor.

Este important de menționat în această secțiune introductivă că participația improprie *lato sensu* se referă la orice combinație posibilă între formele de vinovăție, iar participația improprie *stricto sensu* se referă la cazurile participației improprii pe care legiuitorul a ales să le reglementeze în Codul Penal, în dreptul pozitiv. În continuare ne vom referi la participația improprie *lato sensu* (în Secțiunea a II-a) și la participația improprie *stricto sensu*, începând cu Secțiunea III.

II. COMPARAȚIE CU TEORIA AUTORULUI MEDIAT

Alternativa care a mai fost analizată și propusă în doctrina românească la participația improprie este reprezentată de teoria autorului mediat, care caracterizează sistemele de drept din numeroase state europene, dar nu a fost integrată de legiuitor în Noul Cod Penal, preferând păstrarea teoriei tradiționale a participației improprii[4]. Această teorie presupune faptul că o persoană ar putea comite o infracțiune prin utilizarea acțiunii unei alte persoane (care acționează din culpă sau fără vinovăție), aceasta din urmă fiind considerată, printr-o ficțiune a legii, ca un instrument utilizat în vederea realizării activității infracționale de către prima persoană

[2] Pentru o diferențiere din doctrina spaniolă între teoria obiectiv formală (*Teoria objectivo formal)*, teoria obiectiv materială (*Teoria objectivo material)* și teoria dominației factuale (*Teoria del dominio del hecho)*, a se vedea O.T. Gómez González, *Participacion criminal: analisis doctrinal y jurisprudencial,* Ed. Dykinson, Madrid, 2001, p. 53-64.

[3] M. Basarab, *Drept penal. Partea generală,* vol. I, ediția a III-a, Ed. Lumina Lex, București, 2001, p. 279, *apud.* C. Mitrache, C. Mitrache, *Drept penal român. Partea Generală,* Ed. Universul Juridic, București, 2014, p. 378.

[4] F. Streteanu, D. Nițu, *Drept Penal. Partea Generală*, vol. II, Ed. Universul Juridic, București, 2018, p. 253,

care, de fapt, deține controlul activității infracționale[5]. Tocmai de aceea, această teorie mai este denumită și *teoria autorului de la distanță* sau *teoria autorului de mână lungă* (*longa manus*). O diferență esențială față de participația improprie este că teoria autorului mediat vine să fundamenteze în special răspunderea instigatorului (nu și a complicelui) care determină o persoană să săvârșească infracțiunea, fără ca aceasta din urmă să acționeze cu intenție/vinovăție[6].

Aceste teorii au fost analizate, în mod generic (fără a fi denumite astfel) și în doctrina de la începutul secolului trecut, profesorul Tanoviceanu incluzând în categoria autorilor pe cei care *„se servă de un iresponsabil ca de un instrument, de exemplu dă un pumnal epilepticului pentru a ucide pe cineva"*[7]. Conform autorului citat, și în acea perioadă concepția majoritară era favorabilă participației improprii, printre condițiile complicității (*lato sensu, incluzând și instigarea)* aflându-se și *„să fie vorba de o infracțiune căci pedeapsa care se dă complicelui e o pedeapsă de împrumut"*[8].

Mergând mai departe, așa cum se arată în doctrină, instituțiile bazate pe oricare dintre cele două teorii prezintă inconveniente, niciuna dintre acestea nefiind perfectă[9]. Participația improprie nu acoperă situația în care un terț determină o autolezare provocată de un autor[10] sau situațiile în care autorul acționează într-o stare de legitimă apărare orchestrată de un terț[11]. În doctrina veche s-a oferit un contraargument participației improprii tocmai în forma faptei de instigare la sinucidere, propunându-se ca *de lege ferenda* așa numitul complice (*instigator*, utilizând terminologia existentă astăzi) să fie considerat adevăratul făptuitor[12].

Printre criticile aduse teoriei autorului mediat se numără imposibilitatea funcționării acesteia în cazul infracțiunilor cu subiect activ special propriu, în măsura în care autorul mediat nu deține calitatea cerută de lege[13]. Un alt autor[14] susține că un astfel de exemplu ar funcționa, însă că ar fi un inconvenient ca, de exemplu, cel care instigă un iresponsabil la comiterea unei infracțiuni de incest să răspundă în calitate de autor la această infracțiune chiar dacă nu este rudă cu cealaltă persoană implicată în incest.

Disensiunea dintre interpretările prezentate *supra* pleacă de la concepții diferite în ceea ce privește posibilitatea extinderii calității speciale a participanților asupra autorului infracțiunii. Astfel, unii autori susțin că nu vor putea fi imputate autorului calitățile speciale ale participanților, indiferent dacă aceștia le-au cunoscut sau nu, urmând ca aceste calități speciale să fie valorificate în cadrul individualizării judiciare (*e.g.*, gestionarul care instigă un terț la furtul din gestiune)[15]. Or, din exemplul oferit de celălalt autor, putem intui că în opinia

---

[5] *Ibidem.*

[6] O analiză efectuată într-o lucrare anterioară se pliază pe acest tip de construcție, respectiv cazul în care o persoană este șantajată de către o alta în vederea comiterii unei infracțiuni, cea de-a doua persoană acționând sub imperiul constrângerii morale, acțiunea acesteia nefiind imputabilă. Pentru mai multe detalii și pentru condițiile ca o astfel de construcție să poată fi reținută, a se vedea D. Herinean, Șantajul. Probleme punctuale, în „Penalmente Relevant", nr. 2/2017, p. 17-20 - disponibil pe pagina http://www.revista.penalmente.ro. De asemenea, pentru un exemplu de practică judiciară în acest sens, în care s-a reținut că *„persoana vătămată a săvârșit faptele fără vinovăție, acționând ca urmare a constrângerii fizice și psihice exercitate de către inculpați, urmare directă a șantajului la care a fost supus"*, a se vedea Trib. Constanța, sent. pen. nr. 140 din 15.04.2015, disponibilă pe www.sintact.ro, chiar dacă soluția din apel a Curții de Apel Constanța a desființat sentința sub aspectul săvârșirii infracțiunilor care fuseseră reținute ca fiind comise în participația improprie. A se vedea C. Ap. Constanța, dec. pen. nr. 313 din 20.03.2017, disponibilă pe www.rolii.ro.

[7] I. Tanoviceanu, *Curs de drept penal,* vol. II, ed. Atelierele grafice SOCEC & Co., Societate Anonima, București, 1912, editată de SC Universul Juridic SRL, ediție Anastatică 2018, p. 13. În această lucrare se analizează mai multe ipoteze concrete de aplicabilitate a participației improprii și/sau a teoriei autorul mediat.

[8] *Idem*, p. 15.

[9] F. Streteanu, D. Nițu, *op. cit., vol. II,* p. 253.

[10] *Ibidem.* Totuși, dispozițiile prezentului Cod Penal oferă o normă de incriminare care acoperă, parțial, această lacună, respectiv infracțiunea de Determinarea sau înlesnirea sinuciderii, reglementată de art. 191 C.pen., însă celelalte acțiuni care nu conduc la sinucidere nu vor putea fi, de regulă, sancționate.

[11] *Idem*, p. 253-254.

[12] I. Tanoviceanu, *op. cit.,* p. 15.

[13] *Idem*, p. 253.

[14] C. Mitrache, C. Mitrache, *op. cit.,* p. 380.

[15] F. Streteanu, D. Nițu, *op. cit., vol. II,* p. 270.

acestuia ar fi posibilă răsfrângerea calităților speciale ale autorului mediat asupra autorului faptic.

Fără a intra mai mult în detalii cu privire la această posibilă dispută doctrinară, considerăm că soluția în cazul unei situații precum cea din exemplu oferit *supra* ar putea fi că, în cazul în care *de lege ferenda* ar fi adoptată teoria autorului mediat de către legiuitor, acesta să prevadă expres soluții cu privire la situațiile în care a) autorul mediat are calitatea specială cerută de lege, iar autorul material nu (de exemplu, administratorul care determină o persoană să sustragă bunuri din gestiune); b) autorul mediat nu are calitatea specială cerută de lege, aceasta însă fiind deținută de autorul material (de exemplu, persoana care determină un funcționar public să comită o infracțiune de abuz în serviciu)[16].

De lege lata, având în vedere sistemul parificării pedepselor[17] care presupune că autorul și participanții vor răspunde în aceleași limite de pedeapsă, ar fi de asemenea, utilă, reglementarea expresă a extinderii (sau nu) a calității speciale a subiectului activ asupra participanților, pentru a se oferi soluții constante în special în cazul participației improprii.

III. SCURTĂ PREZENTARE A MODALITĂȚILOR PARTICIPAȚIEI IMPROPRII

În concepția actualului Cod Penal, *sedes materiae* fiind art. 52[18], participația improprie poate lua următoarele forme: coautorat intenție-culpă, coautorat intenție-lipsă vinovăție, instigare intenție-culpă, instigare intenție-lipsă vinovăție, complicitate intenție-culpă, complicitate intenție-lipsă vinovăție.

Sintetizând, putem identifica două categorii majore: intenție-culpă și intenție-lipsă vinovăție. Întrucât aceste modalități sunt analizate în mod amplu în doctrină, ne vom rezuma doar la câteva considerente care să creeze premisele unei discuții mai aplicate în Secțiunile care urmează.

III.1. Modalitatea intenție-culpă

Aceasta constă în realizarea unor acțiuni specifice coautoratului, instigării sau complicității cu intenție de către o persoană, în timp ce coautorul/autorul acționează din culpă. Culpa poate fi rezultatul poziției subiective a acestuia sau poate fi cauzată de o eventuală stare de eroare în care se află persoana respectivă. Este important de precizat că, în opinia noastră, nu este relevant pentru prezenta instituție dacă este vorba de culpă cu prevedere sau culpă fără prevedere, nefiind impusă vreo distincție de către legiuitor din acest punct de vedere[19].

Este important de menționat și faptul că reținerea unei participații improprii în această modalitate nu este influențată de incriminarea faptei și în modalitatea săvârșirii din culpă[20], relevantă fiind exclusiv tipicitatea, întrucât coautorul/instigatorul/complicele acționează cu intenție.

III.2. Modalitatea intenție-lipsă vinovăție

Participația improprie în această modalitate constă în realizarea unor acțiuni specifice coautoratului, instigării sau complicității cu intenție, fapta fiind săvârșită în mod nemijlocit (și) de o persoană care acționează fără vinovăție.

---

[16] Această prevedere nu ar fi neapărat necesară, nefiind un subiect controversat în doctrină pe această temă. Totuși, în situația în care s-ar reglementa expres situația prezentată la punctul a), ar putea fi utilă și prevederea expresă a acestei soluții, pentru a evita orice fel de discuții sau interpretări neunitare.

[17] Pentru mai multe detalii, a se vedea F. Streteanu, D. Nițu, *op. cit., vol. II,* p. 262; C. Mitrache, C. Mitrache, *op. cit.,* p. 381.

[18] „ *(1) Săvârșirea nemijlocită, cu intenție, de către o persoană a unei fapte prevăzute de legea penală la care, din culpă sau fără vinovăție, contribuie cu acte de executare o altă persoană se sancționează cu pedeapsa prevăzută de lege pentru fapta comisă cu intenție.*

(2) Determinarea, înlesnirea sau ajutarea în orice mod, cu intenție, la săvârșirea din culpă de către o altă persoană a unei fapte prevăzute de legea penală se sancționează cu pedeapsa prevăzută de lege pentru fapta comisă cu intenție.

(3) Determinarea, înlesnirea sau ajutarea în orice mod, cu intenție, la săvârșirea unei fapte prevăzute de legea penală, de către o persoană care comite acea faptă fără vinovăție, se sancționează cu pedeapsa prevăzută de lege pentru acea infracțiune.

(4) Dispozițiile art. 50 și art. 51 se aplică în mod corespunzător."

[19] Pentru o analiză mai detaliată și prezentarea opiniilor doctrinare, a se vedea D. Moroșan, *Participația improprie. Aspecte generale, modalități, chestiuni problematice,* în „Caiete de drept penal", nr. 1/2015, p. 94 și urm.

[20] C. Mitrache, C. Mitrache, *op. cit*., p. 329.

Deși denumirea ar putea crea anumite confuzii raportat la definiția infracțiunii (*fapta prevăzută de legea penală, săvârșită cu vinovăție, antijuridică și imputabilă)*, această modalitate se referă la situațiile în care sunt incidente cauzele de imputabilitate care conduc la înlăturarea vinovăției persoanei (minoritatea, intoxicația, constrângerea fizică, constrângerea morală, eroarea, cazul fortuit), evident, în cazurile în care sunt îndeplinite condițiile impuse de lege[21].

IV. CONSIDERENTE PRIVIND PARTICIPAȚIA IMPROPRIE ÎN CAZUL PERSOANEI JURIDICE

Având în vedere că răspunderea penală a persoanei juridice este deja absorbită de sistemul legal actual, ulterior introducerii acesteia prin Legea nr. 276/2006, vom prezenta câteva considerații cu privire la aplicabilitatea instituției participației improprii în cazul persoanelor juridice.

Mai întâi, se impune precizarea că persoana juridică răspunde, în temeiul art. 135 alin. (1) C. pen., pentru infracțiunile săvârșite în realizarea obiectului de activitate, în interesul sau în numele acesteia. Conform alin. (3) al aceluiași articol, *Răspunderea penală a persoanei juridice nu exclude răspunderea penală a persoanei fizice care a contribuit la săvârșirea aceleiași fapte*. Așa cum se arată într-o lucrare de specialitate, cumulul dintre răspunderea penală a persoanei juridice și a persoanei fizice implicate nu conduce, *eo ipso*, la reținerea unei participații între aceste persoane[22], trebuind analizate *in concreto* condițiile participației penale pentru ca aceasta să poată fi reținută.

În același sens, răspunderea penală a persoanei juridice fiind generală, persoana juridică putând răspunde pentru orice infracțiune în condițiile arătate anterior, este evident și faptul că persoanele juridice vor putea comite infracțiuni caracterizate de o pluralitate de făptuitori (fără a exclude pluralitatea naturală sau constituită), inclusiv în forma participației improprii.

Fără a intra în detalii cu privire la generalitățile caracteristice angajării răspunderii penale a persoanei juridice care nu fac obiectul prezentei lucrări, vom aminti doar că răspunderea penală a persoanei juridice este personală însă implică, întotdeauna, acțiunea unor persoane fizice care acționează *pentru* aceasta. În viziunea actualului Cod Penal, orice persoană (fie ea reprezentant, membru în organele de conducere, angajat, prepus, terț contractant) care acționează pentru persoana juridică poate antrena răspunderea persoanei acesteia[23], cu îndeplinirea celorlalte condiții legale și independent de răspunderea persoanei fizice implicate.

Așadar, ținând cont și de principiul caracterului personal al răspunderii penale[24], răspunderea persoanei fizice implicate se analizează independent de răspunderea persoanei juridice, putându-se ajunge la situații în care persoana juridică să răspundă, iar persoana fizică nu. Mai mult, se poate ajunge la această situație chiar existând o legătură subiectivă între persoana juridică și persoana fizică implicată, acesta putând fi, astfel, un caz de participație improprie într-una din formele în care este reglementată.

Prin urmare, persoana juridică va putea răspunde în forma coautoratului impropriu (alături de o altă persoană juridică sau de o persoană fizică), precum și ca instigator/complice impropriu la faptele unor alte persoane juridice sau fizice. Ne vom raporta, în cele ce urmează, la anumite situații concrete și în ceea ce privește participația improprie a persoanei juridice.

---

[21] Pentru o analiză *in extenso* cu privire la toate aceste cazuri, a se vedea D. Moroșan, *op. cit.,* p. 99 și urm.

[22] F. Streteanu, R. Chiriță, *Răspunderea penală a persoanei juridice,* Ediția 2, Ed. C. H. Beck, București, 2007, p. 404 și urm; A.-R. Ilie, *Angajarea răspunderii penale a persoanei juridice,* Ed. C. H. Beck, București, 2011, p. 141.

[23] A.-R. Ilie, *op. cit.*, p. 135.

[24] Pentru mai multe detalii, a se vedea F. Streteanu, D. Nițu, *Drept Penal. Partea Generală*, vol. I, ed. Universul Juridic, București, 2014, p. 56 și urm.

V. ANALIZA UNOR CAZURI CONCRETE DE PARTICIPAȚIE IMPROPRIE

În această Secțiune vom prezenta, pornind de la exemple întâlnite în practica judiciară, mai multe infracțiuni (grupate, totuși, în funcție de anumite calități personale ale participanților) care pot fi săvârșite în una din modalitățile prevăzute de lege ca participație improprie.

V.1. Participația improprie care implică o persoană juridică dintre cele exceptate la art. 135 alin. (1) C. pen.

Această secțiune va include o analiză teoretică a posibilității de a instiga una dintre persoanele juridice cu privire la care art. 135 alin. (1) C. pen. stabilește că nu răspund penal. Fără a intra în prea multe detalii, *de lege lata* nu răspund penal statul, autoritățile publice și instituțiile publice atunci când se află în exercitarea unei activități ce nu poate face obiectul domeniului privat[25].

Întrebarea căreia vom încerca să oferim un răspuns este următoarea: este posibil ca aceste persoane juridice să constituie *autorul material* fără vinovăție al unei infracțiuni săvârșite de către o altă persoană în participație improprie?

Pentru a răspunde la această întrebare, trebuie pornit de la modalitatea în care este reglementată participația improprie în actualul C. pen. Se observă că participația improprie se referă la o lipsă a elementului subiectiv al infracțiunii, respectiv a vinovăției (sau a culpei, după caz, însă în situația concretă analizată ne interesează lipsa de vinovăție - fiind evident că nu poate fi reținută vreo culpă acestor categorii de persoane juridice care nu răspund din punct de vedere penal).

În concepția actualului C. pen., conform art. 15 alin. (1), infracțiunea reprezintă *fapta prevăzută de legea penală, săvârșită cu vinovăție, nejustificată și imputabilă persoanei care a săvârșit-o*. Pornind de la această definiție, au fost deduse trăsăturile infracțiunii: tipicitatea, vinovăția, caracterul nejustificat și imputabilitatea[26].

Pentru a putea continua cu prezenta analiză este important să facem câteva clarificări terminologice: așa cum se arată în doctrină, există o diferență între *vinovăție* ca și trăsătură a infracțiunii (care se referă la elementul subiectiv care caracterizează acțiunea autorului - intenție, culpă, praeterintenție[27]) și elementul general de vinovăție, reprezentat de *imputabilitate* ca trăsătură a infracțiunii, aceasta fiind definită ca *un reproș social fondat pe ideea că autorul a acționat altfel decât i-ar fi cerut-o ordinea juridică*[28].

Vinovăția, a doua trăsătură a infracțiunii, privită ca elementul subiectiv prevăzut de norma de incriminare, poate exista sub forma intenției, culpei sau praeterintenției și se analizează în raport de forma de vinovăție cerută de norma de incriminare. Totuși, elementul de *lipsă vinovăție* din cuprinsul art. 52 C. pen. nu poate să se refere la vinovăție ca element subiectiv, ci la elementul general de vinovăție care se stabilește prin filtrul imputabilității, mai exact a cauzelor de neimputabilitate. Așadar, astfel cum se observă în cele mai multe exemple din doctrină și din practică, lipsa de vinovăție din structura unei participații improprii este rezultatul incidenței unei cauze de neimputabilitate, astfel cum sunt reglementate acestea la art. 23-31 C. pen.[29].

Prin urmare, *e. g.*, săvârșirea unei fapte de către o persoană majoră împreună cu un minor cu vârsta sub 14 ani va fi în forma participației improprii, minorul cu vârsta sub 14 ani neputând răspunde penal conform dispozițiilor art. 113 alin. (1) C. pen..

Dispoziția de la art. 113 C. pen. este asemănătoare celei de la art. 135 alin. (1) C. pen., cea care stabilește

---

[25] A. R. Ilie, *op. cit.,* p. 97-98.

[26] F. Streteanu, D. Nițu, *op. cit., vol. I,* p. 253 și urm.

[27] *Idem,* p. 410.

[28] *Ibidem.* Pentru mai multe detalii cu privire la aceste distincții și diferitele concepte asupra infracțiunii, a se consulta lucrarea citată.

[29] În același sens, D. Moroșan, *op. cit.*, p. 98-99.

persoanele juridice care nu răspund penal. Ținând cont că atât în doctrină cât și în practică există nenumărate exemple în care un minor este autor/coautor fără vinovăție în cadrul unei fapte comise în participație improprie, am putea deduce că, *mutatis mutandis,* și persoanele juridice exceptate de art. 135 alin. (1) C. pen. ar putea apărea în această calitate.

Totuși, în cazul minorilor, dispozițiile art. 113 C. pen. se completează cu cele ale art. 27 C. pen. care reglementează *Minoritatea* ca o cauză de neimputabilitate, stabilind că „*Nu este imputabilă fapta prevăzută de legea penală săvârșită de un minor, care la data comiterii acesteia nu îndeplinea condițiile legale pentru a răspunde penal*". Coroborând cele două dispoziții, rezultă că *de lege lata* lipsa de răspundere a minorilor se va analiza ca o cauză de neimputabilitate.

Se observă așadar o diferență majoră între situația minorilor și situația persoanelor juridice exceptate de art. 135 alin. (1) C. pen., în cazul celor din urmă neexistând o dispoziție similară care să califice imposibilitatea acestora de a răspunde penal ca o cauză de neimputabilitate și, astfel, să poată conduce la săvârșirea unei fapte *fără vinovăție*.

Pentru rezolvarea acestei dileme, vom recurge la noțiunea de *capacitate penală*, despre care un autor italian susține că nu este îndeplinită în cazul persoanelor fără discernământ și al celor care se bucură de imunitate de jurisdicție absolută[30]. Întrucât C. pen. reglementează minoritatea și iresponsabilitatea în rândul cauzelor de neimputabilitate, această concepție nu poate fi adoptată în totalitate, însă poate fi adaptată tocmai în cazul persoanelor juridice care nu răspund penal: statul, autoritățile publice și instituțiile publice atunci când se află în exercitarea unei activități ce nu poate face obiectul domeniului privat.

În opinia noastră, fără a lungi în mod excesiv prezenta expunere, această *capacitate penală* ar putea fi încadrată în definiția legală a infracțiunii în cadrul tipicității, mai exact ca o condiție preliminară în analiza subiectului activ[31].

Or, ținând cont de faptul că verificarea îndeplinirii condițiilor infracțiunii se face în ordinea prevăzută la art. 15 C. pen., în cazul persoanelor juridice care nu răspund penal analiza caracterului infracțional al unei fapte se va opri tocmai în prima etapă, cea a tipicității. Prin comparație, în cazul minorității vom analiza toate trăsăturile infracțiunii, inclusiv imputabilitatea, doar incidența cauzei de neimputabilitate conducând la *lipsa de vinovăție.*

Așadar, conform celor prezentate *supra,* fapta unei persoane dintre cele exceptate de art. 135 alin. (1) C. pen. nu va constitui infracțiune întrucât nu sunt îndeplinite elementele de tipicitate ale infracțiunii, respectiv cerințele privitoare la subiectul activ. Or, o condiție *sine qua non* a participației improprii este tocmai existența unei fapte prevăzute de legea penală săvârșită de către o persoană. Prin urmare, în opinia noastră, persoanele juridice care nu răspund penal în temeiul art. 135 alin. (1) și (2) C. pen. nu vor putea fi considerate persoanele care acționează fără vinovăție din cadrul unei fapte comise în participație improprie[32].

V.2. Participația improprie care implică un notar sau avocat

O varietate importantă de infracțiuni care sunt, în practică, comise în forma participației improprii pot fi săvârșite prin *utilizarea* unor persoane care ocupă o funcție sau exercită o profesie care le interpune realizării scopului dorit de către instigator[33].

---

[30] A. Pagliaro, *Principi di diritto penale. Parte generale,* Giuffre Editore, Milano, 2000, p. 168 și urm. *apud* F. Streteanu, D. Nițu, *op. cit., vol. I.,* p. 273.

[31] Aceasta fiind și secțiunea în care autorul citat anterior a analizat această noțiune. A se vedea F. Streteanu, D. Nițu, *op. cit., vol. I.,* p. 273.

[32] În mod evident, nu vor putea fi nici persoanele care acționează cu vinovăție, din motive lesne de înțeles, însă am păstrat formularea în acest mod pentru a coincide cu ipoteza de la care s-a pornit.

[33] Vorbim în special despre instigator, întrucât în practică majoritatea acestor fapte sunt comise în forma instigării improprii.

Astfel, deseori în practică, infracțiuni precum falsul intelectual sau falsul în înscrisuri sub semnătură privată sunt comise în forma participației improprii, persoana care acționează, de regulă, fără vinovăție fiind un notar sau avocat. Este important de remarcat faptul că și în situația în care în sarcina notarului sau avocatului s-ar reține o culpă, infracțiunea ar rămâne în forma participației improprii, infracțiunile de fals nefiind incriminate și în forma din culpă.

De exemplu, Înalta Curte de Casație și Justiție a stabilit că fapta unei persoane de a declara în fața unui notar că ar fi singurul proprietar al unor terenuri pe care le înstrăinează (aspect neconform cu realitatea), urmată de întocmirea de către notar a unui înscris în care se consemnează acest aspect, reprezintă instigare în forma participației improprii la infracțiunea de fals intelectual[34]. De asemenea, fapta unor persoane de a prezenta unui notar public, cu bună știință, ca act de proprietate, un înscris care fusese anterior anulat printr-o hotărâre definitivă a unei instanțe, în vederea dovedirii dreptului de proprietate în procedura de înstrăinare a acestuia, constituie infracțiunea de fals în declarații și participație improprie la fals intelectual[35].

Așa cum s-a observat și în speța precedentă, de cele mai multe ori, instigarea unui notar la comiterea unui fals intelectual va fi reținută în concurs cu infracțiunea de fals în declarații[36], notarul fiind una dintre persoanele prevăzute la art. 175 C. pen. astfel cum solicită norma de incriminare pentru această infracțiune.

Într-o speță judecată sub imperiul Codului Penal anterior, prima instanță a achitat inculpații care se prezentaseră la notar în vederea autentificării unei declarații a acestora cum că posedau permise de conducere emise de către Ungaria, care însă erau falsificate, motivând că *„În ceea ce privește această acuzație, Judecătoria Brașov și-a întemeiat soluția de achitare pe considerentul că notarul public nu are obligația de a verifica autenticitatea celor declarate de persoanele care se prezintă în fața lui, iar ceea ce s-a atestat prin declarațiile depuse, nu este autenticitatea permisului prezentat, cum în mod eronat s-a reținut prin actul de sesizare a instanței, ci faptul că s-au prezentat inculpații și a menționat cele relatate în cuprinsul actului autentic, împrejurare care corespunde adevărului. Prin urmare nu suntem în prezența unui fals în înscrisuri oficiale, ci numai a unei infracțiuni de fals în declarații săvârșită de cei doi inculpați."*[37] Totuși, Curtea de Apel Brașov a admis apelul declarat de Parchet și a casat soluția în parte, dispunând condamnarea inculpaților și pentru săvârșirea infracțiunii de instigare improprie la fals intelectual[38], întemeindu-și soluția pe Decizia penală nr. 541 din 17.02.2009 a ICCJ[39]. Așadar, în soluția primei instanțe se observă o reticență a acesteia în a reține fapta săvârșită în forma participației improprii, reticență însă cenzurată în mod corect de către instanța de apel.

În privința avocaților, practica judiciară a arătat numeroase exemple în care aceștia au fost persoanele fără vinovăție din structura unei participații improprii, în situații precum prezentarea în cadrul unui proces de divorț, conform informațiilor oferite de inculpat (clientul), a unei alte adrese a soției acestuia în vederea citării, cu consecința considerării ca îndeplinite a procedurii de citare, chiar dacă citația nu a ajuns niciodată la destinatar[40].

---

[34] ICCJ, secția penală, dec. pen. nr. 541/2009, în „Revista de drept penal", nr. 1/2010, p. 151 *apud.* V. Dobrinoiu, colectiv, *Noul Cod Penal comentat*. Ediția a II-a, București, 2016; comentariul aferent art. 52; disponibilă pe www.sintact.ro.

[35] Jud. Fălticeni, sent. pen. nr. 7 din 23.01.2015, disponibilă pe www.sintact.ro.

[36] Conform art. 325 CP, *Declararea necorespunzătoare a adevărului, făcută unei persoane dintre cele prevăzute în art. 175 sau unei unități în care aceasta își desfășoară activitatea în vederea producerii unei consecințe juridice, pentru sine sau pentru altul, atunci când, potrivit legii ori împrejurărilor, declarația făcută servește la producerea acelei consecințe, se pedepsește cu închisoare de la 3 luni la 2 ani sau cu amendă.*

[37] Jud. Brașov, sent. pen. nr. 604 din 10.03.2011, disponibilă pe www.sintact.ro., casată de C. Ap. Brașov, dec. pen. nr. 1124 din 23.12.2011, disponibilă pe www.sintact.ro.

[38] C. Ap. Brașov, dec. pen. nr. 1124 din 23.12.2011, disponibilă pe www.sintact.ro.

[39] În această speță, inculpatul fusese condamnat pentru fals privind identitatea, fals în declarații și instigare improprie la fals intelectual întrucât susținuse că ar fi tatăl său în fața notarului și a acceptat o moștenire ca unic moștenitor în această calitate, determinându-l totodată pe notar să elibereze actul notarial în care se atestau împrejurări necorespunzătoare adevărului.

[40] Jud. Segarcea, sent. pen. nr. 46 din 16.03.2016 (definitivă prin neapelare), disponibilă pe www.sintact.ro. Inculpatul a fost

Raportat la posibilitatea ca avocatul să fie acuzat de aceleași fapte, instanța a reținut că „Încercarea inculpatului MV de a se disculpa, încercând să transfere răspunderea penală avocatului este apreciază ca neîntemeiată, atât prin prisma clauzelor contractuale privind *asistența juridică, asumându-și exactitatea* și *sinceritatea informațiilor pe care le-a furnizat avocatului, demersurile acestuia fiind conforme informațiilor pe care le-a oferit."*[41] Așadar, în cazul în care clientul prezintă avocatului informații nereale cu privire la starea de fapt (pe care avocatul nu are obligația să le verifice, în anumite cazuri fiind chiar absurd să fie obligat să le verifice), avocatul se va putea prevala de dispozițiile privind eroarea de fapt în care a fost indus de către client.

Pentru analiza posibilității ca un magistrat să comită o infracțiune în forma participației improprii, respectiv să fie persoana care acționează din culpă sau fără vinovăție, ne vom referi evident la situațiile în care faptele prevăzute de legea penală ar fi comise în exercitarea funcției de către aceștia.

Mai întâi, în privința infracțiunilor contra justiției care presupun o calitate specială printre care se poate afla și cea de magistrat (cercetarea abuzivă, supunerea la rele tratamente, represiunea nedreaptă[42]), observăm că, cel puțin raportat la posibilitatea de a provoca săvârșirea acestor infracțiuni prin crearea unei stări de eroare, legiuitorul a incriminat o infracțiune obstacol (pentru anumite forme ale infracțiunilor, de exemplu pentru represiunea nedreaptă), respectiv fapta prevăzută la art. 268 C. pen., *Inducerea în eroare a organelor judiciare.* Totuși, această infracțiune va putea fi reținută în concurs cu o eventuală instigare improprie la una din faptele amintite anterior, dacă ar fi îndeplinite toate condițiile de tipicitate și condițiile participației improprii.

O altă problemă ar fi dacă este posibil ca o persoană să instige un magistrat la oferirea unei soluții într-o anumită speță cu încălcarea legii, faptă care ar putea fi încadrată ca abuz în serviciu.

De exemplu, Curtea de Apel Craiova a reținut că „în raport de *situația de fapt reținută conform probatoriilor administrate în cauză în cursul urmăririi penale, Curtea constată că, în drept, fapta inculpaților [...] de a determina completul de judecată [...] de a proceda la judecarea* și *adoptarea unei soluții nelegale* și *netemeinicie, întrunește elementele constitutive ale infracțiunii de participație improprie la abuz în serviciu"*[43]. De asemenea, instanța a mai reținut că „*inculpații [...] au determinat prin documente false* și *mijloace frauduloase instanța de judecată ca fără vinovăție să ia în considerare chitanța falsă pe care să o considere antecontract de vânzare-cumpărare*". Fără a critica soluția pe fond, nu putem să nu remarcăm faptul că al doilea paragraf conține, în opinia noastră, o eroare de motivare, neputându-se considera că inculpații au determinat *instanța de judecată,* ci eventual *judecătorii*, *membrii completului de judecată* la comiterea infracțiunii de serviciu, pentru argumentele prezentate în subsecțiunea anterioara (V.I.).

Se observă așadar că în practică este acceptată teza conform căreia un judecător (sau un complet de judecată) poate fi instigat impropriu la săvârșirea unei infracțiuni de abuz în serviciu. Această problemă este extrem de controversată și suscită numeroase discuții raportat la posibilitatea efectivă ca un judecător să comită infracțiunea de abuz în serviciu, motiv pentru care nu vom intra într-o analiză mai amănunțită la acest moment.

V.3. Participația improprie în cazul unor infracțiuni din domeniul afacerilor

Pentru sfera afacerilor, infracțiunile caracteristice sunt cele economice, cele de serviciu sau cele reglementate de Legea nr. 31/1990. Un exemplu edificator din practica judiciară a fost condamnarea inculpatului pentru

condamnat pentru săvârșirea infracțiunilor de instigare improprie la fals intelectual și instigare improprie la abuz în serviciu contra intereselor persoanei.

[41] Jud. Segarcea, sent. pen. nr. 46 din 16.03.2016 (definitivă prin neapelare) disponibilă pe www.sintact.ro.

[42] Nu ne vom referi la tortură, fiind puțin probabil ca o faptă tipică de tortură să poată fi comisă din culpă sau fără vinovăție.

[43] C. Ap. Craiova, sent. pen. nr. 273 din 21.12.2018 (definitivă prin neapelare, conform informațiilor publice), disponibilă pe www.sintact.ro. Deși instanța a reținut situația de fapt astfel cum a fost prezentată, aceasta a dispus schimbarea încadrării juridice prin aplicarea legii penale mai favorabile ca fiind Codul Penal anterior și a dispus încetarea procesului penale pentru faptele comise de către inculpați întrucât a intervenit prescripția răspunderii penale.

comiterea, în participație improprie, a faptelor de folosirea creditului societății în interes contrar acesteia și de evaziune fiscală, constând în aceea că ar fi determinat administratorul unei societăți să folosească, fără vinovăție, în interesul inculpatului o sumă de bani din fondurile societății, precum și de a-l determina pe acesta să nu verse contribuțiile cu reținere la sursă care au fost reținute în termen de 30 de zile de la data scadenței, deși societățile au avut încasări suficiente pentru plata acestora[44]. Interesantă este modalitatea în care s-a reținut că inculpatul a comis faptele în participație improprie, respectiv prin șantajarea persoanei vătămate să îi ofere sume de bani, presiunile exercitate de acesta fiind atât de puternice încât persoana vătămată a fost nevoită să comită, fără vinovăție, aceste infracțiuni pentru obținerea fondurilor respective.

Totuși, Curtea de Apel Constanța a admis apelul formulat în cauză și a dispus achitarea inculpatului cu privire la săvârșirea în participație improprie a infracțiunilor de folosire abuzivă a creditului societății (în temeiul art. 16 alin. (1) lit. a C. proc. pen, întrucât *fapta nu există)* și de nevărsare a contribuțiilor cu reținere la sursă (această faptă fiind dezincriminată ulterior pronunțării sentinței)[45].

Într-o altă cauză, inculpatul a fost condamnat pentru săvârșirea în participație improprie a infracțiunilor de delapidare, evaziune fiscală și spălare de bani, întrucât, fără a deține vreo calitate în societățile vizate, a determinat și a înlesnit activitatea administratorilor acestor societăți (despre care se susține că au acționat fără vinovăție, nefiind trimiși în judecată) de a retrage în mod ilegal bani din conturile bancare ale societății, utilizând diverse pretexte (plată salarii, cheltuieli curente) și de a nu înregistra unele sume de bani primite de la diverși clienți, toate aceste sume de bani fiind ulterior acordate în mod simulat sub formă de împrumut aceleași societăți și ulterior reintrând în posesia acestora[46].

V.4. Participația improprie care implică un funcționar public

O infracțiune recurentă în practica judiciară este cea de instigare improprie la abuz în serviciu, care de multe ori se regăsește în concurs cu infracțiunea de fals intelectual (tot în forma participației improprii), fiind uneori dublată de o infracțiune de fals în înscrisuri sub semnătură privată.

Un exemplu edificator este dat într-o speță (în care instanța a fost sesizată cu un acord de recunoaștere a vinovăției) cu privire la infracțiunile de instigare improprie la abuz în serviciu contra intereselor persoanei și fals intelectual, constând în aceea că un membru al unei Comisii de recepție din cadrul Primăriei a semnat un proces-verbal de recepție în care se consemnau aspecte nereale privind executarea conformă a unor lucrări, determinându-se astfel plata nejustificată a unei sume de bani de către Ordonatorul de credite[47].

Speța prezentată anterior se încadrează pe construcția clasică a acestor fapte: o persoană interesată depune anumite documente false în vederea obținerii unor beneficii, determinând o altă persoană (care acționează din culpă sau fără vinovăție) să își încalce atribuțiile de serviciu, cauzându-se un prejudiciu drepturilor sau intereselor legitime ale altor persoane. În mod evident, există și situații în care funcționarii acționează cu intenție și în care nu vom fi în cazul unei participații improprii, fiind vorba de o participație în forma clasică.

Într-o altă speță, prima instanță a condamnat pentru instigare improprie la abuz în serviciu persoana care a determinat un funcționar din cadrul Primăriei să îi elibereze un Certificat de atestare fiscală pe numele altei persoane în vederea vânzării unui imobil, fără a depune odată cu cererea o împuternicire în acest sens, instanța condamnând totodată funcționara din Primărie pentru comiterea infracțiunii de neglijență în serviciu[48]. Dincolo de stabilirea corectă a încadrării faptelor ținând cont de poziția subiectivă a solicitantului și

[44] Trib. Constanța, sent. pen. nr. 140 din 15.04.2015 disponibilă pe www.sintact.ro, casată în parte de C. Ap. Constanța, dec. pen. nr. 313 din 20.03.2017, disponibilă pe www.rolii.ro.

[45] C. Ap. Constanța, dec. pen. nr. 313 din 20.03.2017, disponibilă pe www.rolii.ro.

[46] C. Ap. Ploiești, dec. pen. nr. 695 din 26.06.2015, disponibilă pe www.sintact.ro.

[47] Trib. Mureș, sent. pen. nr. 84 din 13.06.2018 (definitivă prin neapelare), disponibilă pe www.sintact.ro.

[48] Jud. Roman, sent. pen. nr. 429 din 13.10.2017, schimbată în apel prin dec. pen. nr. 1175 din 17.10.2018 a C. Ap. Bacău,

a funcționarei (care, conform probelor administrate la dosar, nu a verificat dosarul deși avea obligația să verifice fiecare document, conduita acesteia fiind considerată culpabilă), instanța de apel a casat hotărârea și a dispus achitarea acestora, neputându-se identifica un prejudiciu cauzat vreunei persoane din obținerea respectivelor Certificate, inculpatul fiind împuternicit de către proprietari pentru vânzarea bunurilor respective, prejudiciul fiind însă un element constitutiv al infracțiunii de abuz în serviciu[49].

Într-o altă cauză[50] inculpatul a fost condamnat pentru săvârșire a trei infracțiuni concurente (înșelăciune, fals în declarații, uz de fals), toate în forma participației improprii, întrucât și-a determinat părinții să semneze (fără să citească) declarații prin care aceștia susțineau îndeplinirea unor condiții necesare acordării unor indemnizații lunare speciale, afirmații contrare adevărului, precum și pe încă o altă persoană pentru a declara, ca martor, că părinții săi îndeplineau condițiile (deși nici măcar nu îi cunoștea), declarații care au fost depuse la Casa Județeană de Pensii în scopul obținerii indemnizațiilor, indemnizațiile fiind și obținute pentru o anumită perioadă de timp. Cu privire la părinții inculpatului s-a arătat că aceștia s-au aflat în eroare culpabilă, însă faptele săvârșite nu erau incriminate și pentru forma săvârșirii din culpă, astfel încât au fost achitați.

O speță care se remarcă prin reținerea participației improprii în forma instigării a fost soluționată de instanță prin condamnarea ambilor inculpați în această formă, motivarea fiind că *„ambii inculpați au săvârșit acte materiale specifice infracțiunii de participație improprie la fals în declarații, în sensul că ambii inculpați au instigat (determinat) pe reprezentanții Y SRL să prezinte organelor de politie aspecte neconforme cu realitatea, aceștia din urmă acționând* fără *vinovăție deoarece s-au aflat în eroare de fapt, ce reprezintă o cauză de neimputabilitate* și *care a fost provocată chiar de faptele comise de inculpați. Astfel, inculpatul AB a săvârșit acte de instigare mediată, indirectă (acea instigare săvârșită prin intermediul altei persoane) determinând pe inculpatul CD să determine, la rândul său, pe reprezentanții firmei Y să facă declarații mincinoase, acesta din urmă săvârșind acte de instigare directă, imediată, prin depunerea documentele personale în sediul societății, precum* și *prin afirmațiile* făcute verbal în incinta firmei, conform cărora documentele au fost necesare pentru organele de *politie"*[51].

Se observă așadar că instanța a admis posibilitatea instigării improprii mediate[52]. Or, în mod clar din motivarea instanței (chiar și exclusiv din extrasul citat *supra*) ca între AB și CD a existat o legătură subiectivă raportat la săvârșirea faptelor, acțiunile ambilor fiind caracterizate de intenție. Prin urmare, putem trage concluzia că în speța analizată există o participație penală în formă clasică (între AB și CD) cu privire la o faptă comisă în participație improprie (între aceștia și persoanele care au acționat fără vinovăție). Se impune precizarea că, astfel cum a reținut și instanța, nu poate fi vorba de o instigare în forma clasică în cazul vreunuia din AB sau CD deoarece faptele ambilor se raportează la faptele autorilor, care au acționat fără vinovăție, fiind astfel incidente dispozițiile care reglementează participația improprie[53].

De asemenea, ținând cont că și funcționarii bancari sunt considerați funcționari publici în urma Deciziei în recursul legii nr. 7/2017, vom include în această categorie și numeroasele exemple din practică în care au fost obținute credite sau alte avantaje pe baza unor documente false (adeverințe salariale, titluri de proprietate, contracte ș.a.), prin utilizarea a diverse persoane (angajați, funcționari ai băncii[54], soție[55], persoane fără adăpost), cu participația improprie a acestora.

O soluție cu care nu putem fi de acord a fost pronunțată de Judecătoria Oradea și confirmată de Curtea

ambele disponibile pe www.sintact.ro.

[49] C. Ap. Bacău, dec. pen. nr. 1175 din 17.10.2018, disponibilă pe www.sintact.ro.

[50] C. Ap. Cluj, dec. pen. nr. 1177 din 08.10.2018, disponibilă pe www.sintact.ro.

[51] Trib. Gorj, sent. pen. nr. 123 din 23.06.2017 (definitivă prin neapelare) disponibilă pe www.sintact.ro.

[52] Pentru o analiză mai extinsă cu privire la *instigarea mediată* (instigarea la instigare) și soluțiile în aceste cazuri, a se vedea F. Streteanu, D. Nițu, *op. cit., vol. II*, p. 230.

[53] Trib. Gorj, sent. pen. nr. 123 din 23.06.2017 (definitivă prin neapelare), disponibilă pe www.sintact.ro.

[54] C. Ap. Alba Iulia, dec. pen. nr. 534 din 13.06.2017, disponibilă pe www.sintact.ro.

[55] C. Ap. Oradea, dec. pen. nr. 598 din 13.12.2018, disponibilă pe www.sintact.ro.

de Apel Oradea prin respingerea apelului, soluție prin care o persoană a fost condamnată pentru participație improprie la neglijență în serviciu, constând în aceea că *„a determinat pe casiera M care a generat din calculator cererea de lichidare* și *ordinul de plată, pe care le-a semnat* și ștampilat, *în calitate de casier,* și *prin îndeplinirea defectuoasă a atribuțiilor de serviciu, i-a înmânat acestuia înscrisurile menționate, spre a fi semnate de titularului depozitului, așa cum pretindea inculpatul, în afara incintei băncii, în absența sa* și fără să verifice personal *consimțământul titularului, faptă care* întrunește *elementele constitutive ale infracțiunii de participație improprie la infracțiunea de neglijență în serviciu"*[56]. Această soluție este greșită întrucât de esența participației improprii este determinarea, înlesnirea sau ajutarea în orice mod cu intenție la săvârșirea unei fapte din culpă sau vinovăție. Astfel, chiar dacă fapta autorului va fi reținută în mod distinct din culpă (lucru care, în mod bizar, nu s-a întâmplat nici în speța citată, casiera nefiind parte în procesul penal), cel care săvârșește fapta în forma participației improprii va răspunde întotdeauna pentru o infracțiune intenționată, astfel cum am mai arătat și *supra.*

O altă categorie de infracțiuni foarte întâlnită în practică în forma participației improprii este reprezentată de infracțiunile silvice, astfel cum sunt reglementate de Legea nr. 46/2008. De exemplu, într-o speță unii inculpați au fost condamnați, printre altele, pentru instigare la abuz în serviciu și instigare improprie la infracțiunea de tăiere fără drept de arbori, întrucât au determinat anumiți funcționari - organe silvice - să constituie în mod abuziv un dosar în cadrul căruia a fost organizată în mod nelegal o partidă de marcare arbori, marcarea fiind realizată fără drept întrucât societatea pe care o reprezentau, care solicitase tăierile respective, nu era proprietara terenurilor astfel cum a pretins[57].

VI. CONCLUZII

Din analizele efectuate în cuprinsul acestei lucrări, putem observa că reglementarea participației improprii a fost primită de jurisprudență într-o manieră pozitivă, fiind aplicată în mod constant în practică în reținerea anumitor fapte, chiar dacă uneori motivarea instanțelor în ceea ce privește elementele participației improprii este laconică sau chiar inexistentă, de regulă soluțiile oferite sunt corecte din punct de vedere conceptual. De asemenea, așa cum am arătat, există anumite aspecte care pot crea dezbateri cu privire la posibilitatea de a fi participant impropriu la o faptă a unor anumite categorii de persoane, aspecte care vor putea fi reglate prin crearea unei doctrine care să ajungă la un consens într-o anumită direcție, generând astfel și o practică a instanțelor cât se poate de constantă.

BIBLIOGRAFIE/REFERENCES

Basarab, M., *Drept penal. Partea generală***,** vol. I, ediția a III-a, Ed. Lumina Lex, București, 2001.

Dobrinoiu, V.; colectiv, *Noul Cod Penal comentat*. Ediția a II-a, București, 2016; disponibilă pe www.sintact.ro.

Herinean, D., Șantajul. Probleme punctuale, în „Penalmente Relevant", nr. 2/2017, disponibil pe http://www.revista.penalmente.ro.

Gómez González, O.T, *Participacion criminal: analisis doctrinal y jurisprudencial***,** Ed. Dykinson, Madrid, 2001**.**

Ilie, A.-R., *Angajarea răspunderii penale a persoanei juridice*, Ed. C. H. Beck, București, 2011.

Mitrache, C.; Mitrache, C ., *Drept penal român. Partea Generală*, Ed. Universul Juridic, București, 2014.

[56] C. Ap. Oradea, dec. pen. nr. 35 din 27.01.2016, disponibilă pe www.sintact.ro.

[57] Jud. Curtea de Argeș, sent. pen. nr. 47 din 21.02.2018, schimbată în parte (sub aspectul încetării procesului penal în baza intervenirii prescripției în cazul unora dintre fapte) prin dec. pen. nr. 688 din 12.07.2018 a C. Ap. Pitești, ambele disponibile pe www.sintact.ro.

Moroșan, D., *Participația improprie. Aspecte generale, modalități, chestiuni problematice*, publicat în „Caiete de drept penal". nr. 1/2015.

Pagliaro, A., *Principi di diritto penale. Parte generale*, Giuffre Editore, Milano, 2000.

Streteanu, F.; Chiriță, R.; *Răspunderea penală a persoanei juridice*, Ediția 2, Ed. C. H. Beck, București, 2007.

Streteanu, F.; Nițu, D., *Drept Penal. Partea Generală*, vol. I, Ed. Universul Juridic, București, 2014.

Streteanu, F.; Nițu, D., *Drept Penal. Partea Generală*, vol. II, Ed. Universul Juridic, București, 2018.

Tanoviceanu, **I.;** *Curs de drept penal,* vol. II, ed. Atelierele grafice SOCEC & Co., Societate Anonimă, București, 1912, editată de SC Universul Juridic SRL, ediție Anastatică 2018.